

DOI: <https://doi.org/10.21564/2707-7039.1.247433>

Сергій Максимов*
Олена Уварова**

БІЗНЕС І ПРАВА ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИЧНІ РЕФЛЕКСІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ

Центральна тема номера – питання про можливість (або невідворотність) нового суспільного договору, стороною якого поряд із суспільством і державою має стати бізнес, вплив якого на повсякденне життя людей і навіть на саму державу стає все більш суттєвим. Бізнес розглядається як безпосередній носій обов'язків у сфері прав людини, особливо в ситуаціях, коли держава є надто слабкою, щоб забезпечити захист прав людини, або коли йдеться про сферу автономного простору, до якого держава не повинна втручатися. Суспільство потребує вироблення механізмів, які б гарантували відповідність недержавного регулювання, що походить від бізнесу, фундаментальним правовим цінностям – поваги до гідності людини, справедливості, свободи, рівності. Актуалізуються питання щодо застосування вимог верховенства права до сфери такого недержавного регулювання, його ролі в моменти демократичних перетворень у суспільствах, а також щодо механізму “стримувань і противаг” у ситуації, коли бізнес перебуває поза державним контролем. Окремого аналізу потребують зобов'язання бізнесу в ситуаціях глобальних небезпек. Корпоративна відповідальність поважати права людини, забезпечення належної обачності в сфері прав людини (human

* Сергій Іванович Максимов, доктор юридичних наук, професор кафедри теорії і філософії права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого; член-кореспондент Національної академії правових наук України; головний редактор журналу “Філософія права і загальна теорія права.”

Sergiy Maksymov, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor at the Department of Theory and Philosophy of Law, Yaroslav Mudryi National Law University; Correspondence-member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine; Editor-in-chief of “Philosophy of Law and General Theory of Law” journal.

e-mail: s_maximov@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3165-8142>

** Олена Олександрівна Уварова, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри теорії і філософії права, голова Міжнародної лабораторії бізнесу і прав людини, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна.

Olena Uvarova, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Head of the International Business and Human Rights Lab, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine.

e-mail: o.o.uvarova@nlu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3199-7790>

rights due diligence), недержавні механізми правового захисту – ці та інші поняття, які стають невід'ємною частиною юридичної практики сьогодні, потребують свого осмислення з точки зору юридичної науки.

Водночас тематика бізнесу і прав людини є дуже новою з погляду її наукового осмислення і надзвичайно динамічною – з огляду на темпи її розвитку на практиці. Одна із перших тематичних дискусій в Україні відбулася у 2017 р. у межах Харківського міжнародного юридичного форуму. Відтоді в країні відбулися помітні позитивні зрушення у реалізації стандартів прав людини під час здійснення господарської діяльності. Так, до Національної стратегії прав людини увійшов розділ 16 “Забезпечення прав людини під час здійснення господарської діяльності” (затверджено Указом Президента України від 24 березня 2021 р.). До іншого документа – плану заходів із виконання Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року (затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 липня 2020 р. № 853-р) включено популяризацію принципів і стандартів соціально відповідального бізнесу в Україні відповідно до положень Керівних принципів Організації економічного співробітництва та розвитку, Керівних принципів ООН з питань бізнесу та прав людини, Глобального договору ООН, а також позитивного досвіду та практики суб'єктів господарської діяльності щодо соціально відповідального бізнесу. Імплементація Керівних принципів ООН з питань бізнесу та прав людини з 2019 р. є одним зі стратегічних напрямів діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Це далеко не повний перелік свідчень того, що на практиці тематика бізнесу і прав людини привертає до себе увагу як із боку держави, так і недержавних суб'єктів. Водночас вказаний розвиток відбувається без належного наукового забезпечення; академічні дослідження з проблематики бізнесу і прав людини практично відсутні; українські автори залишаються мало інтегрованими до наукового дискурсу з питань бізнесу і прав людини на глобальному і регіональному рівнях.

Цей спеціальний випуск покликаний привернути увагу наукової спільноти України до тих напрацювань, які вже наявні і представлені різними юридичними школами в Україні, а також окреслити напрями подальших досліджень і наукових обговорень. Крім того, авторами спеціального випуску стали наші колеги з п'яти інших країн світу, що є першим кроком до залучення українських науковців до глобального порядку денного в тематиці бізнесу і прав людини й, одночасно, привернення уваги світової спільноти до розвитку наукових напрацювань за цим тематичним напрямом в Україні.

Нагальність цих питань зростає у зв'язку зі значною активізацією зусиль із посилення стандартів відповідальної бізнес-поведінки й інструментів забезпечення їх ефективної реалізації в Європейському Союзі зокрема та в світі загалом. 10 березня 2021 р. Європейський Парламент підтримав пропозицію з ухвалення “EU Directive on Mandatory Human Rights, Environmental and Good Governance Due Diligence” (“Директива ЄС щодо обов'язкової процедури належної обачності з прав людини,

навколишнього середовища і належного управління”); активно розвивається застосування ESG-індикаторів (екологія, соціальні питання, управління) та інтерес до них із боку бізнес-спільноти, особливо в інвестиційних проєктах; вже 28 країн світу мають Національні плани дій із бізнесу і прав людини; шосте коло обговорень пройшов проєкт Міжнародного юридично обов’язкового договору з бізнесу і прав людини. Країни – члени ЄС демонструють прогрес у питаннях бізнесу і прав людини, хоча й недостатньо швидкий. Насамперед ідеться про зміни на рівні правового регулювання. Суттєвим поштовхом для цього є законодавчі кроки, зокрема на рівні ЄС (особливо Green Deal і Sustainable Finance, які приділили значну увагу соціальним елементам) і на національному рівні окремих країн (Німеччина ухвалила закон про належну обачність у сфері прав людини у ланцюгах поставок, Норвегія також запровадила відповідні законодавчі зміни; у Франції та Нідерландах відповідне законодавство вже діє).

Ці зміни будуть значною мірою впливати і на ситуацію поза ЄС, адже компанії, наприклад Східної Європи і Центральної Азії, входять до ланцюгів поставок компаній, зареєстрованих в ЄС. У регіонах, які не мають зобов’язуючого правового регулювання, частково компенсують це активним розвитком судової практики у справах щодо негативного впливу бізнесу на права людини. Національні суди все активніше звертаються до стандартів відповідальної бізнес-поведінки, оцінюючи дії тих чи інших суб’єктів господарювання, зокрема й коли йдеться про ланцюги поставок, а також про порушення прав людини, допущені на території інших держав.

Тематичний номер починається зі статті **Олени Уварової** “Бізнес і права людини: ключові питання теорії права,” у якій вона звертає увагу на необхідність визнання бізнесу прямим адресатом вимог у сфері прав людини, поширення на приватних суб’єктів вимог верховенства права, забезпечення змістовної та процедурної легітимачії бізнесу, що є передумовою нового суспільного договору. Окрема увага приділяється ситуаціям, коли держава не здійснює ефективний контроль над діяльністю суб’єктів господарювання, які мають владний вплив на життя суспільства. Концепція бізнесу і прав людини, будучи відповіддю на сучасні виклики “несправедливого соціального досвіду,” змушує переглянути класичні погляди на адресатів вимог у сфері прав людини, механізм дії принципу верховенства права, вимоги якого мають поширюватися на приватних суб’єктів також, і, зрештою, переглянути сам суспільний договір з огляду на значний вплив, який здійснює бізнес на організацію життя у сучасному суспільстві.

Ганна Гулевська і Людмила Адашис свою статтю “Концепція бізнесу та прав людини в контексті сучасних глобальних трендів” присвятили питанням бізнесу та прав людини в епоху метамодерну (постпостмодерну), коли суперечливі процеси глобалізації (та глокалізації) економічних і правових відносин одночасно створюють нові можливості й кидають виклик дієвості та ефективності юридичних механізмів забезпечення прав людини у сфері бізнесу. Авторки наголошують, що попри певні успіхи у промоції концепції бізнесу та прав людини, актуальними залишаються питання спроможності міжнародного та національного права зобов’язати бізнес

дотримуватися прав людини. Визначено, що концепція бізнесу та прав людини базується на категоріях суспільного інтересу, який усвідомлюється і враховується через добровільне взяття і реалізацію відповідних зобов'язань суб'єктами підприємницької діяльності та позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини.

Також загальнотеоретичну характеристику концепції бізнесу і прав людини доповнює переклад з англійської тексту **Йернея Летнара Чернича** “Корпоративні зобов'язання з прав людини у сфері соціально-економічних прав” (вперше опубліковано як главу книги “Corporate Accountability under Socio-economic Rights” (Routledge, 2019)). Автор виходить із розуміння важливості соціально-економічних прав для забезпечення засобів існування людей і створення людських можливостей, а також фундаментального їх характеру з точки зору здійснення цивільних і політичних прав. Автор певен, що не лише держави, а й корпорації мають певні зобов'язання у сфері соціально-економічних прав. Через те, що соціально-економічні права пов'язані з фінансовими ресурсами, корпорації можуть значно сприяти їх забезпеченню в умовах неспроможності з боку держави. Аналізуючи особливості корпоративних зобов'язань у сфері соціально-економічних прав, автор бере за основу негативну та позитивну дихотомію прав людини, а також підхід, утілений у міжнародному праві прав людини про три типи зобов'язань у сфері прав людини – поважати, захищати, забезпечувати. Автор робить висновок, що у межах кожного із типів зобов'язань щодо соціально-економічних прав корпорації несуть як превентивні (негативні і позитивні), так і деякі коригувальні (негативні та позитивні) зобов'язання, особливо там, де вони здійснюють контроль та/або вплив у безпосередній близькості від своїх операцій.

У статті **Михайла Савчина** “Експолітичний аналіз права та захист прав людини” розкривається механізм забезпечення прав людини крізь призму економічного аналізу права та зважування конституційних цінностей. Співвідношення між економічним аналізом права та принципом пропорційності як критеріїв здійснення захисту економічних і соціальних прав полягає у забезпеченні балансу приватного і публічного інтересів. Автор виходить із того, що принцип пропорційності є важливим при визначенні засад запобігання дискримінації та гарантування рівного доступу до соціальної допомоги.

Статтю **Юлії Разметаєвої** “Бізнес, права людини та новий суспільний договір у цифрову епоху” присвячено проблемі укладання нового суспільного договору у цифрову епоху, з урахуванням особливостей останньої та складних викликів у сфері бізнесу й прав людини. Розглядаються питання потреби у переукладанні такого договору, складу сторін і його основних умовах. Наголошується на тому, що майже неконтрольована діяльність і зростаюча могутність компаній є не єдиною, однак однією з найвагоміших причин для перегляду контракту. Авторка стверджує, що тими особливостями цифрової ери, які позначаються на причинах укладання та змісті нового суспільного договору, є такі: значна частина всіх видів діяльності суб'єктів відбувається в кіберпросторі або має онлайн-компонент; цифрові інструменти надзвичайно поширені як у публічному,

так і в приватному житті; дані стають ключовими для будь-якої економічної, соціальної, політичної діяльності; обсяг даних величезний, а швидкість їх поширення неймовірно висока; розвиток суспільств нерівномірний, і він підсилюється цифровим розривом; могутність бізнес-структур зростає, зокрема й зростає їхня здатність модифікувати поведінку користувачів цифрових інструментів.

Огляд підходів, закладених у проєкті міжнародної угоди з бізнесу і прав людини з точки зору концепції корпоративної підзвітності, наводить у своїй статті “Розробка концепції корпоративної підзвітності в міжнародному праві: моделі для Угоди про бізнес та права людини” **Надя Берназ**. У ній представлена аналітична рамка, яка перекладає корпоративну підзвітність на сім основних елементів. Використовуючи цю аналітичну рамку, авторка систематично оцінює чотири моделі, які можуть бути використані в майбутній Угоді про бізнес та права людини: модель Керівних принципів ООН з питань бізнесу та прав людини, модель Загальної декларації прав людини, прогресивна модель і трансформаційна модель. Стаття має на меті зробити свій внесок у переговорний процес щодо Угоди про бізнес та права людини через роз’яснення різних варіантів і можливих компромісів між ними, беручи до уваги політичні реалії. Урешті-решт, у статті на користь поширення Угоди про бізнес та права людини доводиться прогресивна модель корпоративної підзвітності, яка поєднує амбітний розвиток міжнародного права з реалістичними перспективами державної підтримки.

Ще одна стаття **Йернея Летнара Чернича** “Конттури національних планів дій щодо бізнесу та прав людини в Центральній та Східній Європі” підготовлена спеціально для цього тематичного номера. Автор стверджує, що Центральна і Східна Європа часто стають об’єктом обговорення під час дебатів про бізнес і права людини. Країни в цих регіонах мають спільну історію, досвід і культуру. Права людини й основні свободи в минулому систематично порушувалися. Після процесів демократизації країни постраждали від низки порушень прав людини, пов’язаних із ними. Корпорації у регіонах часто прямо або опосередковано втручаються у права людини і суспільства загалом. Бізнес і права людини в минулому відставали від глобальних подій також через відсутність потенціалу та загальної незадовільної ситуації з правами людини. У статті описані й обговорені конттури Національних планів дій із бізнесу та прав людини Чехії, Польщі, Литви, Грузії, України та Словенії крізь призму їх сильних і слабких сторін. Стверджується, що сфера бізнесу і прав людини в Центральній та Східній Європі зробила крок вперед за останнє десятиліття з моменту ухвалення Керівних принципів ООН з питань бізнесу та прав людини. Проте права людини слід і далі втілювати в життя, щоб ефективно захищати людську гідність носіїв цих прав.

Друга частина тематичного номера присвячена питанням юридичної практики. Її відкриває стаття **Данієлли Анни Памплони** “Виклики та можливості розвитку прав людини і бізнес-сфери в Бразилії та Латинській Америці: теорія спільного конституційного проєкту для Латинської Америки (A Ius Constitutionale Commune).” У своїй статті бразильська професорка описує роль спільного конституційного

проекту для Латинської Америки (ISSCAL) у зміцненні інвестиційного потенціалу країн Латинської Америки, спроможності латиноамериканських держав і бізнесів поважати та захищати права людини. ISSCAL – це новітня теорія, розроблена Арміном фон Богданді, Марієлою Моралес Антоніаці та Флавією Піовесан в Інституті порівняльного публічного права і міжнародного права імені Макса Планка, яка прагне сприяти трансформації суспільних і політичних реалій у Латинській Америці задля створення необхідних умов для зміцнення демократії, верховенства права та прав людини. Нинішня ситуація у регіоні характеризується низкою викликів, що мають різноплановий характер: високі показники бідності, глибокі соціальні розриви, які обмежують доступ до можливостей, особливо для найбільш уразливих верств населення; етнічним групам і корінним народам не забезпечено захист та повагу при реалізації макропроектів, наприклад, у сфері видобувної промисловості, відсутність норм і практик про обов'язок компаній щодо проведення широких консультацій із корінними та племінними народами й гарантування їхньої участі в усіх рішеннях щодо будь-якого втручання, що впливає на їхні території.

Ніка Авердзе звертається до тематики державних закупівель. У своїй статті “Корупція з голови: вплив політичного фаворитизму на права людини в державних закупівлях” автор досліджує питання щодо управління у сфері державних закупівель, зокрема корупційні схеми політиків та їхню роль у парадоксальній відсутності прогресу у приведенні систем державних закупівель у відповідність до вимог прав людини. Аналізуючи первинні та вторинні джерела, він демонструє зв'язки між корупційною практикою та поширеними проблемами прав людини у державних закупівлях. Автор стверджує, що підриваючи системи державних закупівель, політична фаворитизація ставить під загрозу первинні економічні та вторинні соціальні цілі закупівель і спричиняє несприятливі наслідки для прав людини. Ці наслідки завдають шкоди громадянським і політичним, а також економічним, соціальним і культурним правам людини у національному контексті зокрема та перешкоджають розвитку загалом. Крім того, ця корупційна домовленість є перешкодою для сприяння інтеграції прав людини у сферу державних закупівель, а отже, гальмує прогрес у новому підході Керівних принципів ООН з питань бізнесу і прав людини, а також положень, що стосуються зв'язку між державою та бізнесом.

До номера також увійшов переклад статті “Права працівників, працівників-мігрантів та профспілок за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод,” автором якої є професор **Пауло Пінто де Альбукерке**, суддя Європейського суду з прав людини, професор факультету права, Католицький університет (м. Лісабон). Європейський суд з прав людини зробив значний внесок у захист соціальних прав загалом і трудових прав зокрема. У статті акцентується увага на чотирьох особливих напрямках, які демонструють багатство прецедентної практики в цій сфері. По-перше, автор зупиняється на індивідуальних проблемах, пов'язаних із загальними правами працівників, звертаючи увагу на питання несправедливого звільнення, право на повагу

до приватного й сімейного життя, свободу релігії та свободу вираження поглядів. По-друге, автор зупиняється на захисті прав працівників-мігрантів за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. По-третє, в статті розглядаються права профспілок у світлі свободи об'єднань. І, врешті-решт, віддзеркалюючи економічний ландшафт минулого десятиліття, наводиться прецедентна практика задля демонстрації як заходи жорсткої економії можуть вплинути на права людини, та як Суд відповів на це проблемне питання.

Захист свободи корпоративного комерційного висловлювання та реклами у контексті стандартів бізнесу і прав людини став предметом уваги в статті **Марії Лукань** "Захист корпоративного комерційного висловлювання та реклами." Авторка, зокрема, підкреслює, що основними принципами захисту свободи корпоративного вираження поглядів та реклами є: 1) корпорація має право не лише на захист свободи вираження поглядів і реклами, що застосовується не лише до "інформації" чи "ідеї," які сприятливо (позитивно) сприймаються суспільством, а й на ті, що розцінюються як образливі чи шокуючі. Такими є вимоги плюралізму, толерантності та широкого мислення, без яких не існує "демократичного суспільства;" 2) захист свободи вираження корпорацій підлягає виняткам, які, однак, повинні тлумачитися суворо, а необхідність будь-яких обмежень повинна бути достатньо переконливою; 3) винятки із захисту свободи вираження поглядів передбачають існування "нагальної соціальної потреби," яка визначає, чи сумісне "обмеження" зі свободою вираження поглядів, яка захищена ст. 10 Конвенції; 4) завданням Європейського суду з прав людини під час здійснення правосуддя є визначення того, чи були обмеження "пропорційні законній меті, яка ставиться," і чи підстави, наведені національними органами влади для їх обґрунтування, є "актуальними та достатніми." Роблячи це, Суд повинен переконатися у тому, що національні органи влади застосовували стандарти, які відповідали принципам, закріпленим у ст. 10 Конвенції, і, крім того, що вони спиралися на прийнятну оцінку відповідних фактів. Поряд із цим корпорації також повинні поважати і дотримуватися прав людини. На думку авторки, створення насправді ефективного механізму контролю за дотриманням корпораціями прав людини може збалансувати ваги "опонентів" та "прихильників" визнання права корпорацій на захист, посилаючись на принципи Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Важливий практичний аспект концепції бізнесу і прав людини розглядає у своїй статті "Зобов'язання приватних охоронних та військових компаній у сфері прав людини: огляд сучасної правової рамки та корпоративних практик" **Катерина Буряковська**. Авторка пояснює актуальність теми статті резонансними справами про ймовірну участь приватних військових компаній у подіях окупації Криму та збройного конфлікту на Донбасі, ініціацією в Україні нового законодавства про військово-консалтингову діяльність й одночасно скромною увагою української юридичної науки до проблем зобов'язань щодо прав людини приватних компаній, які надають послуги безпекового напрямку. У статті розкрито еволюцію деяких підходів міжнародно-правового регулювання

приватної військової та охоронної діяльності, а також їхню відповідність сучасним підходам щодо прав людини. У статті аналізуються особливості корпоративної відповідальності у сфері прав людини приватних військових та охоронних компаній, зміст якої втілено у Міжнародному кодексі поведінки постачальників приватної охорони (ICoC). Зіставлено підходи Міжнародного кодексу поведінки постачальників приватної охорони та Керівних принципів ООН щодо бізнесу і прав людини.

До тематичного номеру також увійшла рецензія Олени Уварової на дослідницький посібник з бізнесу і прав людини за редакцією Сурії Дева і Девіда Бірчала (*Research Handbook on Human Rights and Business*, edited by Surya Deva and David Birchall. Edward Elgar, 2020). Ця книга з'явилася наприкінці 2020 р., і сьогодні вона є тим виданням, яке можна сміливо рекомендувати як тим, хто тільки хоче ознайомитися з проблематикою бізнесу і прав людини й не знає, з чого краще почати, так і тим, хто вже давно і глибоко в темі. Більш ніж на 500 сторінках авторський колектив із 24 учених із різних континентів і з різним професійним досвідом виклав, напевно, найповніший на сьогодні загальний огляд проблематики з бізнесу і прав людини – від історії самої концепції, її протистояння з концепцією корпоративної соціальної відповідальності та філософського підґрунтя до таких спеціальних питань, як відповідальність материнської компанії за порушення у сфері прав людини з боку дочірньої, доступу до засобів правового захисту для жертв порушень суб'єктами господарювання прав людини в межах процедури кримінального судочинства та ін.

Завершує номер огляд серії заходів у межах IV Харківського міжнародного юридичного форуму, які відбулися у вересні 2020 р. і були об'єднані спільною назвою “Бізнес і права людини: відновлення довіри як умова нового суспільного договору.” Центральне питання дискусій, які тривали упродовж Форуму, як раз і стало темою цього номеру журналу.

Основний фокус уваги Форуму було зосереджено на країнах Східної Європи, де рівень імплементації Керівних принципів ООН з бізнесу і прав людини залишається вкрай низьким. У регіоні є лише декілька позитивних прикладів розроблення і прийняття Національних планів дій з бізнесу і прав людини (Литва, Чехія, Польща, Словенія, Грузія). Але їхня реалізація на практиці є бідною на історії успіху.

Частково така ситуація пояснюється тим, що багато країн регіону довгий час входили до складу, перебували під владою або зазнавали з боку СРСР значного політичного й економічного впливу. Відповідно, незважаючи на доволі різний історичний бекграунд, ситуація щодо забезпечення корпоративної відповідальності поважати права людини в країнах регіону є схожою.

За результатами обговорень, які відбулися у межах Харківського форуму, було визначено ті фактори, які є спільними для регіону й які пояснюють низький рівень корпоративної поваги прав людини і відповідальної бізнес-поведінки:

Упродовж тривалого періоду часу була відсутня свобода підприємницької діяльності. Господарська діяльність концентрувалася у державному секторі. Існував значний

державний контроль за всіма економічними процесами, держава мала переважаючу частку своєї участі в економічних процесах, у результаті чого були відсутні умови для формування у суб'єктів господарської діяльності відчуття відповідальності за вплив на суспільні відносини. Це й зумовило вкрай низький рівень очікувань суспільства щодо відповідальної бізнес-поведінки.

Довгий період розвитку в умовах недемократичних політичних режимів у регіоні або перебування під значним впливом таких режимів призвели до низького рівня розуміння цінностей людської гідності та персональної автономії, які є базовими для формування відповідальної бізнес-поведінки; ідея прав людини була підпорядкована державній політиці; колективний інтерес превалював над індивідуальним/приватним, правове регулювання базувалося на принципі верховенства державної волі, а не на принципі верховенства права.

Падіння недемократичних режимів стало передумовою розвитку та посилення громадянського суспільства, але головним фокусом уваги організацій громадянського суспільства залишається державна діяльність, оскільки саме держава продовжує розглядатись як головна (і часто єдина) загроза для прав людини. Це зумовлює те, що в регіоні можна знайти дуже небагато прикладів, коли правозахисні організації спрямовують свою роботу на випадки порушення прав людини з боку бізнесу. Політизація питань, пов'язаних із правами людини, залишається вкрай поширеною в регіоні.

Керівні принципи ООН з бізнесу і прав людини є загальним інструментом, який може використовуватися по-різному, щоб забезпечити врахування локального контексту.

Участь у заходах взяли науковці, представники державних органів і бізнесу, громадських організацій із 30 країн світу.

У наступному номері планується продовження обговорення фундаментальної проблеми природи права, а саме – виявлення можливостей та меж права в онтологічному, ціннісному та регулятивному вимірах, а також інших цікавих і дискусійних тем.

Редакційна колегія часопису запрошує до співпраці вітчизняних і зарубіжних філософів, теоретиків права, дослідників галузевих юридичних дисциплін, юристів-практиків, чий науковий розвідки служитимуть подальшому розвитку та популяризації досліджень теоретичних і прикладних проблем юриспруденції, української науки загалом.